

Rozvíjení tvořivosti a stylu vojenskoteoretického myšlení v ČSLA

Zaměření úsilí všech pracujících naší vlasti k úspěšnému plnění úkolů XVI. sjezdu KSČ v procesu budování a obrany rozvinuté socialistické společnosti je nejvýraznějším rysem našeho společenského života. V závěrech XVI. sjezdu KSČ je současně zdůrazněno, že mezi nejdůležitější úkoly vzhledem k současné mezinárodní situaci, záměrně zhoršované konfrontačními tendencemi imperialistických sil, patří upevňování a zvyšování obranyschopnosti země. V tomto směru bylo uloženo „... nadále budovat ČSLA... aby naše armáda byla vysoce moderní armádou, bezmezně oddanou straně a lidu, schopnou spolehlivě se Sovětskou armádou a armádami ostatních států Varšavské smlouvy uchránit mír a vymanit se z socialismu“. (XVI. sjezd KSČ, Praha, Svoboda 1981, s. 43.)

Strana vyžaduje od ČSLA, aby se zvyšovala politická bdělost příslušníků armády, politická, odborná a morální připravenost vojenských kádř, kvalita a efektivita veškeré činnosti a tím i finální hodnota vysoké bojové připravenosti a pohotovosti.

Podstata socialistického společenského zřízení nejen umožňuje, ale přímo vyžaduje **uplatňovat tvořivý přístup a tvořivost** ve všech sférách činnosti. Činnost člověka v socialistické společnosti je objektivně rozsáhlejší a hlubší, získává nový, pokrokový obsah a odpovídající formy. Tvůrčí činnost založená na vědecké, dialektikomaterialistické teorii a metodologii a

na revoluční praxi, rozšiřuje a ověřuje poznatky člověka o světě, uspokojuje jeho potřeby a formuje nové.

Jednotlivci a kolektivy pracujících za socialismu plní náročné a odpovědné úlohy v procesu uvědomělého a tvořivého formování přírodní a společenské skutečnosti. Je to výraz předmětné aktivity člověka osvobozeného z třídního a sociálního útlatku, všestranně rozvíjejícího své tvůrčí schopnosti, uchylujícího se k racionálnímu vědeckému myšlení, které znásobuje jeho síly v úsilí o komunistickou budoucnost.

Uvědomělý přístup, promyšlené řešení problémů, produktivní fantazie, aktivita a pracovitost, novátorství a iniciativa jsou rozhodujícími faktory kvality a efektivity práce a veškeré činnosti v socialistické společnosti. Tvořivost má podstatný podíl na vytváření materiálních a duchovních hodnot, na obohacování hodnotové orientace socialistického člověka, jeho zájmů, potřeb a způsobu života. (Srovn.: 8. zasedání ÚV KSČ, Praha 1983.)

Další zlepšování procesu bojové a politické přípravy, zvyšování uvědomělé kázně, bojové pohotovosti a připravenosti ČSLA předpokládá především široké, důsledné a tvořivé uplatňování vědy a techniky a spolu s tím i schopnost příslušníků armády v oblasti jejich působení tvůrčím způsobem realizovat úkoly XVI. sjezdu KSČ konkretizované ve výchovných dokumentech velení ČSLA. „Jde o nároky

především v posílení koncepčního a tvůrčího myšlení, potřebné perspektivnosti a vědeckého předvídání, ale také o cílevědomost, plánovitost a odpovídající úroveň řízení a stylu práce.“ (Celoarmádní stranický aktiv k rozpracování a realizaci závěrů XVI. sjezdu KSČ v ČSLA, Praha, Naše vojsko 1981, s. 17.)

Nutnost tvůrčího přístupu v současnosti pramení z prudkého vývoje a akcelerace

kvalitativních změn ve všech oblastech vojenství, především však ve vojenské technice, operačním umění, v obsahu, metodách a formách výcviku a výchovy. Každý řídicí subjekt, ať již jde o velitele, náčelníka, politického pracovníka či štáb, musí v krátkých časových lhůtách správně reagovat na měnící se skutečnosti, přijímat odpovídající rozhodnutí a vytvářet podmínky pro plnění uložených úkolů.

Tvořivost a rozvoj tvůrčího myšlení

Dialektickomaterialistický přístup k analýze tvořivosti je založen na předpokladech, které v teoretických východiscích a principech poznávacího a pracovního procesu zakládají společenskou praxi na odpovídajícím významu lidské subjektivity. Vychází z faktu existence materiální skutečnosti a z aktivního, cílevědomého působení subjektu v průběhu praktické, předmětné činnosti, při respektování objektivních zákonů vývoje a principů existence daného objektu.

Marxismus-leninismus důsledně respektuje a prosazuje nezastupitelný význam a úlohu uvědomělého subjektu, který tvoří své představy, subjektivní ideje a ideály na základě pravdivého poznávání objektivní skutečnosti a aktivního působení na ni. „Od subjektivní ideje jde člověk k objektivní pravdě.“ (Lenin, V. I.: Filozofické sešity, Spisy, sv. 38, Praha 1960, s. 202.)

Tvořivost je nevyčerpatelným zdrojem společenského pokroku, všestranného rozvoje jednotlivců i kolektivů. Předmětně jednájící, aktivní poznávací subjekt při působení na přírodní a společenskou skutečnost přetváří i sám sebe, rozvíjí své duševní a fyzické schopnosti. V tomto vztahu se vždy nachází v různém stupni rozvinutosti moment tvořivosti.

Důležitým předpokladem tvořivosti je reflexe a poznávání skutečnosti, adekvátní postřeh souvislosti, výběrové vnímání, dialektické myšlení, rozvinutá obrazotvornost i schopnost intuíce.

Tvořivost je neoddělitelná od duševní i praktické, fyzické činnosti, kterou jednotlivci i kolektivy působí na objektivní skutečnost a přetváří ji. Důležitou úlohu zde má vědomé uplatňování a využívání principů a zákonů materialistické dialektiky, dialektickomaterialistické myšlení a chápání věcí, jevů a procesů v jejich souvislostech, rozpornosti, v zobecnění, v abstrakci i konkretizaci. Člověk se takto tvůrčím způsobem zmocňuje odrážené skutečnosti.

Bez jakékoli pochyby tvořivost (tvůrčí činnost) je jeden z nejsložitějších a nej-

zájemnějších sociálně psychologických jevů. Jejím předpokladem je **tvůrčí myšlení**, které v tomto procesu plní konkrétní funkce. Chápeme je jako **komponent tvůrčí činnosti**.

Tvořivost se především vyznačuje **zaměřeností na řešení úkolů, pro které není předem dán způsob řešení**, ale existují specifické poznatky o předmětu samém i možných metodách. Je vždy spojena s vědomím subjektu, a to na nové, uvědomované popř. neuvědomované, úrovni jako orientačního základu následujícího způsobu řešení. Tím se vytváří i možnost rozpracování nových poznatků na vyšší úrovni poznání i na základě rozvinutí nových metod řešení dané úlohy.

Rozvoj tvůrčího myšlení je neoddělitelnou a nutnou součástí společenského, vědeckotechnického, kulturního aj. rozvoje. Jde vždy o náročný poznávací a výchovný proces, i o vytváření vhodné atmosféry pro jeho realizaci. Tvůrčí myšlení představuje sice specifickou, avšak různě rozvinutou, organickou stránku lidské činnosti. Tato stránka bude s postupným všestranným rozvojem socialistické společnosti silně a stále více ovlivňovat intenzitu a tempo revolučních přeměn.

Tvůrčí myšlení není jen způsob poznávání (vědeckého či mimovědeckého), ani není jen ideální určení subjektu, jeho charakteristik či kvalit, ale také formuje cestu praktického přetváření objektu a proces konkrétního sebeurčování subjektu. Tato stránka myšlení má pro samotnou tvořivost velký význam. Bez vnitřních hodnot poznání, bez fantazie a emocí, nemůže subjekt spontánně tvořit. Člověk ve vědeckém poznání se zmocňuje světa především rozumem, ale i citem.

Tvůrčí způsob myšlení je charakteristický rys vědeckého myšlení. Spočívá v tvorbě nových, netradičních myšlenek, idejí, námětů, teorií a řešení, které obvykle dávají základ pro praktické, velké efekty. Největším přínosem tvůrčího myšlení jsou progresivní, revoluční ideje, odrážející vědecký pohled do budoucnosti na základní změny a ne pouze na parciální,

nepodstatné zdokonalování současného stavu objektu.

Toto myšlení nutně překonává rutinní, zkosnatělé a pohodlnické přístupy, má prognostický charakter a překonává operativnost a úzký prakticismus každodennosti. Nebojí se obtíží při prosazování nového, pokrokového, vyvolává problémy, které v tvůrčím procesu pozitivně překonává a řeší. Kdo se bojí obtížných problémů, či se jim opatrnicky vyhýbá, obvykle nic pořádného ve vědě ani v životě nevyřeší. „Důležitým principem tvořivého myšlení je výběr, přetváření a spojování prvků předchozí zkušenosti způsobem, který v sobě slučuje novost s hodnotou a užitečností.“ (Linhart J.: Odras, tvořivost a ideologie. In: Rozpravy ČSAV, řada společenskovědní, 1983, sešit 2, s. 36.)

Tvořivě myslící člověk je schopen přejít od osvojovaného systému pojmů, kategorií a hodnot k novému, dokonalejšímu, nebo takový systém v případě potřeby vytvořit. Ovládání principů, zákonů a kategorií materialistické dialektiky, umění využívat je v praktické činnosti vytváří základní předpoklady pro tyto procesy a zvyšuje úroveň tvořivé aktivity subjektu.

V období intenzivního uplatňování výsledků vědeckotechnické revoluce ve všech oblastech života společnosti je potřebné a nanejvýš aktuální rozvíjet tvůrčí myšlení v jeho vědeckoteoretické formě a

zaměřovat je na jednotlivé prvky tvořivosti. Teoretické poznání zahrnuje vždy v té či oné formě, stupni rozvinutosti tvůrčí teoretické myšlení a jeho výsledky, tj. teorie a teoretické poznatky. Tyto fenomény jsou těsně spjaty, logicky se prostupují, ovlivňují a fixují se na různé materiální nositele. Za těchto podmínek se zákonitě prohlubuje a upevňuje vazba mezi poznávacími procesy a dialektickomaterialistickou metodologií.

V technologii budoucnosti bude lidská tvořivost stále více odhalovat rozvojové možnosti lidstva, možnosti, které v dialektické negaci překonají dosavadní vývoj. Tvořivost bude ale současně soutěskou pro rychlost společenského pokroku. Není nijak neskutečné tvrzení, že inženýr se bude vyznačovat kreativitou umělce, technika a umění, práce a uspokojování lidských potřeb a zájmů budou probíhat společně v harmonickém souladu.

Zabezpečení soustavného rozvoje tvůrčího vojenskoteoretického myšlení a využívání jeho výsledků ve vojenské praxi patří k základním předpokladům, bez kterých se socialistická armáda v současných podmínkách prosazování VTR ve vojenství neobejde. Je proto plně v zájmu upevňování bojové síly ČSLA, aby tvořivé myšlení bylo nejen cílevědomě rozvíjeno, ale aby jeho výsledky našly ve vojenské praxi místo a uplatnění, jež jim náleží.

Tvořivost a styl myšlení

Zkoumání problému formování tvůrčího vojenskoteoretického myšlení a jeho stylu má nejen teoreticko-poznávací momenty, ale i velký význam pro rozvoj vojenskopraktického myšlení a vojenské praxe samé.

Bezprostřední vliv na styl vojenskoteoretického myšlení mají mnohé základní faktory vývoje soudobé vědy vůbec a vojenství zvláště. Jsou to především:

- další diferenciace i integrace vědeckých poznatků,

- specializace vědeckých výzkumů a současně zesílení integračních procesů ve vědeckovýzkumné činnosti,

- prohloubení vzájemného působení společenských, přírodních a technických věd,

- prudký růst sumy vědeckých poznatků a informací a jejich přeměna z teoretického základu v bezprostřední výrobní (bojovou) sílu,

- růst speciální funkce vědy a jejího vlivu na společenské vztahy a procesy ve všech oblastech, včetně vojenství,

- dynamika uplatňování výsledků vědeckotechnického pokroku ve vojenství aj.

Tyto a další faktory vývoje vědy v mnohém determinují charakteristiky (systémovost, komplexnost, zobecňování a konkretizace) soudobého vědeckého myšlení, tedy i vojenskoteoretického.

Styl vojenskoteoretického myšlení charakterizuje osobitost, zvláštnosti tvořivosti a přístupu k řešení problémů jednotlivci či kolektivy lidí. Je neoddelitelnou stránkou vojenskovědecké činnosti a tak jak se formuje vědecký obraz přírodní a společenské skutečnosti, vytváří se i určitý styl myšlení, ve kterém se odráží specifika obecných ontologických, gnozeologických, metodologických a sociálních idejí vědeckého světového názoru, které nacházejí svůj výraz v odpovídajícím zobrazení jevů a procesů objektivní reality. Podstata a obsah každého stylu myšlení jsou vždy charakterizovány a fixovány v adekvátním pojmovém a kategoriálním aparátě.

Styl myšlení kterékoliv oblasti lidské činnosti, zejména ve vědě, odpovídá jejím gnozeologickým a metodologickým potřebám.

bám. Tak jak se vyvíjí poznání, dostává se zákonitě daný styl myšlení do rozporu s novými poznatky, idejemi a nastolovanými problémy, jejichž řešení vyžaduje nové, progresivní gnozeologicko-metodologické prostředky.

V období, kdy dochází k neustálým revolučním kvalitativním změnám ve vojenství, jsou tyto jevy nutně doprovázeny změnami v metodách a prostředcích poznání, v pojmovém a kategoriálním aparátu vojenské vědy. Tyto procesy postupně vyvolávají podstatné proměny a formování nového stylu vojenskoteoretického (i vojenskopraktického) myšlení, které odpovídá dané etapě vývoje vojenství, vojenské vědy, novým potřebám poznání a vojenské praxe v úsilí posilování obranyschopnosti socialistické vlasti.

Nový styl myšlení dává řadu impulsů dalšímu rozvoji vojenskovědeckých poznatků, způsobuje přetváření struktury poznání ve vojenství a organicky se spojuje s novými, vyššími kvalitami a hodnotami socialistické vojenské vědy. V tomto smyslu má styl vojenskoteoretického myšlení mnoho společného s metodami vojenské vědy, ale nelze je zcela ztotožňovat. Přesto styl myšlení i metody příslušné vědy vždy patří do metodologie vědeckého poznání, vyjadřují aktivitu poznávacího subjektu, jsou specifickým odrazem skutečných stránek objektu zkoumání a v určitém rozsahu zahrnují v sobě vymezený systém regulativních a normativních principů.

Styl myšlení ve srovnání s metodami více závisí na charakteru epochy, na stupni vývoje společnosti a dané vědy. Je adekvátní příslušné oblasti činnosti a do jisté míry je možné říci, že zahrnuje v sobě i metody poznání a jejich prostřednictvím ovlivňuje průběh poznání a jednání v odpovídající oblasti společenské praxe.

Ve vědě existuje nutně řada stylů myšlení (dialektickomaterialistický, fyzický, technický, matematický, kybernetický, pravděpodobnostní aj.), což se promítá i do stylu vojenskoteoretického myšlení. Všechny tyto styly mají své specifičnosti i to, co je pro ně společné, co je sjednocuje a určuje jejich podstatu. Tímto fenoménem je **všeoobecný styl myšlení** charakteristický pro danou epochu a vývojový stupeň společnosti, je to **dialektickomaterialistický styl myšlení**, jehož osvojení je určujícím předpokladem pro rozvoj specifických stylů a tvůrčího myšlení a umožňuje úspěšně řešit úkoly dané vědní oblasti. Dialektickomaterialistický styl myšlení je určujícím, podstatným a smetlujícím činitelem ve všech vědních disciplínách.

Vzhledem k novým a složitým úkolům řešeným ve vojenství má pro vytváření odpovídajícího stylu vojenskoteoretického myšlení velký význam ovládnutí pravděpodobnostního a matematického myšlení. Zejména pravděpodobnostní styl myšlení umožňuje úspěšně zkoumat různé vztahy z hlediska jejich podstaty. Vojenské vědě umožňuje postihovat mnohem širší oblast souvislostí a podmíněností. Není možné jej ale absolutizovat či pokládat za jediný metodologický princip. Rovněž matematický styl myšlení nabývá ve vojenství na stále větším významu. V podmínkách VTR mnohem více proniká do jednotlivých vědních oblastí, včetně věd společenských. Je stylem přísné determinace, čímž je využitelný v řadě vojenských teoretických a praktických činností.

Stále složitější a hlubší proces vojenskovědeckého poznání vyžaduje dokonalejší styl myšlení a efektivnější metody. Matematický a pravděpodobnostní styl myšlení s odpovídajícími metodami budou mít ve vojenskoteoretické činnosti zvyšující se úlohu. Nelze jej ale zveličovat, přeceňovat jejich význam. Je třeba správně vymezit hranice jejich využití v souladu s úkoly socialistické vojenské vědy i vojenské praxe.

Má-li vojenskoteoretické myšlení dostát vysokým požadavkům a úkolům, musí se vyznačovat vysokou dynamičností rozvoje a být v souladu s rychlým vývojem tvůrčích činností, charakteristických evidentní tendencí — od forem živelně probíhajících k procesům důsledně vědomě řízeným.

Jaké jsou činitele rozvoje tvořivosti a tvůrčího stylu vojenskoteoretického myšlení v armádě?

— cílevědomé a soustavné využívání a zhodnocování tvůrčího potenciálu vojenských kádřů,

— systematická příprava na tvořivost a požadovaný styl myšlení ve výchovně vzdělávacím procesu vojenských škol i v praxi u vojsk,

— prohlubování systému hmotných a mravních stimulů podporujících tvůrčí myšlení,

— účelná kombinace tvůrčích vojenskopraktických činností se spontánní, dobrovolnou a zájmovou aktivitou, zvýšení kvality sociálně politické aktivity,

— dostatečné množství relevantních vědeckých informací a schopnost vojenských kádřů se v nich správně orientovat,

— umění transformovat nové vědecké poznatky do tvůrčích produktů, rozhodnutí a činností (zejména řídicí),

— osvojování si a stále zdokonalování celého souboru specifických vojenských

tvůrčích schopností, sociálně politických kvalit a dovedností, aktivní životní pozice a socialistické hodnotové orientace; bez vysoké politické uvědomělosti a tvůrčí způsobilosti by zůstaly mnohé nové sociálně politické, vojenskovědecké a vojenskotechnické poznatky mrtvými informacemi.

Zvyšovat prvky tvůrčí způsobilosti a tvůrčího stylu myšlení vojenských kádří znamená současně zvyšovat jejich politickou, vojenskoodbornou, morální, vědeckou a technickou kvalifikaci, jejich pružnost myšlení a připravenost ke správnému poznávání a hodnocení skutečností. Je to proces zaměřený se na zdroj tvůrčí způsobilosti, především na formování všestranně a harmonicky rozvinuté osobnosti so-

cialistického člověka, budovatele a obránce vlasti, který se umí orientovat v nejnovějších poznatcích vojenské vědy, má přehled, ovládá a důsledně uplatňuje ve své praxi marxismus-leninismus, ztotožnil se a prosazuje realizaci vojenské politiky komunistické strany.

V souladu se zvyšujícími se požadavky na vysokou bojovou pohotovost a připravenost ČSLA je nanejvýš potřebné pěstovat u vojenských kádří intelektuální a manuální schopnosti a dovednosti zvyšující efekty tvůrčí činnosti. Prohlubovat tvůrčí potence a schopnosti objevovat a uplatňovat nové, pokrokové myšlenky, ideje a teorie ve vojenské praxi při zabezpečování účinné a pevné obrany socialismu a míru.